

INTERVJU MED GEORG BOHLIN, STRÖMBACKA många gånger. Å
i synnerhet för farfar å farmor, företår man. De förstod

- Ja, herr Bohlin, då skulle jag vilja be Er börja med
att berätta lite grand om Ert föräldrahem, var det låg ju.
någonstans och lite grand om omständigheterna där hemma.

- Ja jag är född i ett skogstorp som kallas för Svings-
torp en par kilometer ifrån bruke. Å jag minns att när
mor blev sjuk, å hon dog nittonhundraelva då var jag bara
sju år. Då fick vi flytta därifrån, å faren blev ju en-
sam mä oss. Å svårt efter arbete å dåliga förtjänster
var de. Då fick farfar å farmor ta hand om oss fyra, å
jag va äldst. Jag tror dom hade tjugefem öre om dan utav
kommun för att dom tog oss, far fick ge sej iväg å söka
arbete- bar iväg uppåt Jämtland nånstans å jobba i skogen
som kolare där mycke då. Å skicka väl hem nån smula
pengar nån gång, men de var ju så lite, de var ju under
krigstiden då å han - de va dåligt mä jobb å mat å så, så
de va väldigt uselt tala han om då, där. Å farfar å far-
mor var ju gamla, bodde här på bruke, å vi fick bo lame
dom då. De va ett kök, å så en liten liten skrubben som vi
bruka ligga i då, vi fyra. Jag minns vi fick ligga på
golvet i en bädd, vi tre bröder, å min syster - hon va yngst
- hon fick ligga lame farmor i en soffa i köke. Å kallt
va dä, minns jag, om vintrarna, alldeles gräsligt. Å de
va en tunn brävägg emellan den där skrubben å förstun å
på vintern minns jag de va rimfrost. Vi hade som tur var
fällar på oss då, för de fanns såna då på den tiden, får-
skinnsfällar, hade på oss om nätterna. Å de var väldigt
uselt mä mat minns jag, under den tin, de va ju under kris-
tiden 1914 å 18. Men vi va ju frisk å kry, annars - å de

gick, fast de va ju väldigt påkännande många gånger. Å i synnerhet för farfar å farmor, förstår man. De förstod vi inte då, men efteråt har de ju komme fram hur dom hade de. Å sedan bodde vi där då i - till nittonhundratjugesju. Då fick vi flytta upp till ett torp som kallas för Malmgrens, ligger på andra sidan Masbosjön här. Bodde där till nittonhundraförtyåtta, men då - farfar dog nittonhundratjugefem, medan vi bodde kvar här på bruke. Men farmor levde än, hon levde ända till nittonhundratrettitre. Då dog hon, å hon va blind på slute, hon fick starr, å så miste hon ju minnet alldeles. Å jag förstår hur de skulle vara te vara blind å alldeles tappa minnet. De va nog hemst dä. Jag minns en vintermorrön då hon hade gått ut på morrön. Hon hade inge skillnad på dag å natt, hon kunde stiga opp mitt i natten å ge sej iväg ut å vi kunde sova. Vi bruka höra na i allmänhet, men de hände nån gång ibland att hon kunde gå ut. Jag minns en vintermorrön hon gick ut, hon var barfota å gick ut i snön å inte hitta in. Men som tur var - jag minns inte vem utav oss de var som vakna å fick si att hon var borta, å sprang ut å följde spårena efter na. Då hade hon gått in i skogen barfota i snön. Fick tag i na å bar in na. De var en hemsk upplevelse, Men de var ett par år före innon hon dog dä.

- Hur försörjde sig morfar på för vis? Eller farfar?

- Han var jordbruksarbetare här på bruket han då. Men då fick han ju pension - ja, jag minns inte vilket år de var, men de var nån gång på nittonhundratjugetalet, i början på tjugetalet han fick pension. Å jag minns inte säkert, men jag tror dom hade nånting på en fem kronor var de i kvartalet - sju kronor i kvartale eller nånting, jag tror de

var kvartalsvis dom fick pension på den tiden. Så de va inge vidare betalt. - Ja jag börja i skolan medan vi bodde kvar i Svingstorp där, gick första åre där i skolan. Då sen vi flyttade från, eller sen mor dog då, flytte vi därifrån å ko m fram te bruke här te farfar å farmor å feck bo där då vi geck i skolan. Vi gick ju i skolan varje dag då under terminerna. Förut hade de bara vart varannan dag, men sen jag börja var de varje dag. Å på somrarna när vi hade sluta skolan - jag var elva år minns jag första sommarn - då börja jag jobba på ferien. Å jag fick jobba på jordbruke här då. Första jobbe minns jag väl. Jag va i lag mä nå gamla gubbar, en som hette Lejdström å en som hette Forsman, å mocka ut fårdynga ur ett fårhus som låg på herrgårn där. Å dä minns jag jag hade sextio öre om dan första sommarn jag jobba.

- Hur lång arbetstid var det då?

- Då var de från sju till sex tror jag jag vill minnas - sju på morron till sex på kvällen. Då var de en halvtimmes frukost å en timmes middag då. Så bruka dom väl ha nån kafferast på eftermiddan. De var ju - vi tyckte de va trevligt bror min å ja när vi var små te vara ute så där å jobba. Fast vi förstog ju inte - de var ju ingenting betalt. Men - vi tyckte att de va roligt som sagt var. Å dä va ju olika på jobb förstås. Jag minns, ibland var vi mä i herrgårsvebon här för dom hade velning då i herrgårn å förstås, de fanns ingen vattenledning då. Då var vi å lasta in ved på vårarna i den där herrgårdsväbon. De där tyckte vi inte var nå vidare jobb, för de var tungt. Vi hade trälåder mä handtag i som vi bar ved i. Men vi var ju små då, å tungt var de ju förstås. Dä tyckte vi inte ve nå vidare.

Roligast var de när vi fick vara me å köra häst. De va ju - dom hade ju mycke hästar här då på bolagsstalle här. Å vi fick vara me å köra bra mycke å annat jobb som skulle göras å, då fick vi ju vara me på sånt å. Å tiden gick ju, å när vi var en - ja, jag var väl en sexton år, skulle jag tro att jag var, när jag fick börja i skogen å jobba i skogen. De var sen vi flytta te Malmgrens, där jag tala om förut. Då var'e hårda tider i skogen. Vi var ung å oerfaren å hade inte vare mä i skogen förut, å dåliga grejer hade vi å lite förstånd hur man skulle sköta grejerna, fila å slipa å så. Dåligt betalt var de ju på den tiden allting. Men vi hade ju två kor, minns jag, vid Malmgrens då. Jag minns farfar skaffa häst å medan vi bodde kvar här på bruke, men de gick inte så bra å ha. De var bara en liten häst, å så skogskörsler så passa han inte nå vidare, han va för liten, men han var väldigt villig å snabb den där hästen. Min yngsta bror, han bruka köra den där han då i skogen. Men då flytta han härifrån å sålde hästen å sen va vi utan häst, hade bara korna då. Å de va ju ett bra bidrag till mjölk å smör å sånt där å ha kor på den tiden. Fast de var ju hårt arbete te ha de där jordbruke tillsammans mä skogsarbete. Vi fick ju göra allting för hand. Å då vi gick i skolan - särskilda minnen där ifrån den tiden har jag inte, annat än att vi hade ju mycke bus för oss på den tiden, lika som dom har nu, skulle jag tro. Å nittonhundraarton sluta jag skolan. dom tog den

- Vad hade Ni för lärare i skolan, kommer Ni ihåg det?

- Ja i småskolan då gick där två klasser, de var en som hette fröken Vesterberg, hon var från Söderhamnsstrakten. Hon var här länge. Å så i folkskolan hade jag en som kockte

hette Bäckman. Hon va hela tiden jag gick i skolan, så jag hade henne i folkskolan, jag hade ingen annan lärarinna än hon där. Å hon flytta till Sundsvall sen, men hon har väl vare hit på bruke nån gång å hälsa på, fast de är längesen. Hon är nog dö nu skulle jag tro. Å likaså fröken Vesterberg. Hon var ju bra gammal då, hon var väl trettifem-förty år då skulle jag tro. Ja å sen jag sluta skolan var de ju till å börja jobba på allvar. De var ju å försöka å ta sej fram. Jobba i skogen då till nittonhundratrettinie, då flytta vi till Iggesund lärde mej till lankaskisme. Var där då till nittonhundraförti tror jag. Å sen blev jag inkallad till krigstjänst under andra världskriget ... vi fick utbildas på luftvärne så jag kom till Sundsvall å utbildas på luftvärne där. Å sen var de i olika omgångar te åka in på den där värnplikten. - Få se nu o m de va nåt speciellt. Ja jag har ju hoppa över då jag gjorde rekryten. Jag gjorde rekryten oppe i Östersund på I 23 hette de då, de där regemente. De var nittonhundratjugefyra-tjufem dä. Få se nu - när jag kom hem å hade gjort rekryten så hade - fick jag åka ner till I-gesund kommer jag ihåg, på en - å jobba där på sommarn, för de hade brunne ett massaskjul där då, å då ville dom ha folk ner som skulle börja där på den där branden. Men jag kom inte på den där brandröjningen, utan jag kom på flislossningen då. Då hade dom pråmar som dom körde flis ifrån - ja, jag vet inte var dom tog den nånstans - vi fick lasta ur de där pråmarna då, skotta ur i transportörer å jobba mä dä hela sommarn till på hösten. Då åkte jag hem hit. Då börja skogen igen. Å sen fortsatte jag i skogen till trettinie å lärde om till lankaski-

sme. Å de va ett hårt jobb, de var de verkligen. Sommartid i synnerhet, den där tiden när de var hett ute, framför de där ugnarna. Jag minns svetten rann efter skjorta de vart stora svettränder långt ut på golvet till järnhällarne där på golvet som vi stog på. Å i synnerhet då man var ovan så var de ju gräsligt arbetsamt de där, för man arbeta ju i onödan mycke.

- Hur kom det sig att Ni gick över från skogsarbete till att bli lankaskysmed?

- Ja, jag tyckte de var dåliga förtjänster i skogen förstås, de var ju i första hand de som gjorde det, å så ville man ju prova nånting annat å. Å vi tjänte ju bra på de där lankaskysmide, jag tyckte de var betydligt bättre än skogsarbete, de var de ju. Men de räckte ju inte så länge de på Iggesund å så var de te börja i skogen igen. Men då byggde dom opp några lankaskyhärdar här på gamla järnverke här på bruke. Då kom jag dit då, å de var flera mä mej förstås, jag vet inte hur många vi var. Men vi höll väl på några år här å då, men så blev den nedlagd igen. Sommartid slapp vi hålla på å smi här uppe, då fick vi annat jobb. Jag minns vi var med på timmertransporten här till Moviken, på den här lilla smalspåriga järnvägen som gick här å var timmerbromsare. De var ett bra jobb på sätt å vis, fast de var ju lite betalt, men de var ju lätt-samt. Å de var ju bra att man fick ta igen sej under sommartiden från de där jobbet. De räckte väl i en tre-fyra månar, tre månar ungefär, timmertransporten där då. Dom hade flottning här då över sjöarna, å så lossa dom på den där smalspåriga järnvägen å ner till Moviken till Dellen, tippa av de där timre å massaven där. Å sen - jag var mä

tre somrar på de jag. Sen blev den där enda järnvägen nedlagd, blev ju timmertransport på bilar sen. Å likaså lankaskysmidet blev nedlagt nittonhundrafemtitre. De var förtisju tro jag eller förtissex som dom byggde opp dom där härdarna, så dom höll ju på i sex år. Å sen var de skogen igen, ända till - få si - femtiåtta. Då börja jag som gårdskär på herrgård här. Då var de den här förvaltar Hessner som var här. Å de höll jag på me till sextifem, då sluta jag mä dä. Sen har jag vare i skogen, ända till nu i nyår, då fick jag sluta å fick avgångsbidrag ifrån bolage å arbetslöshetsunderstöd. De var i stora drag de jag har å berätta.

- Ni som arbetat så mycket i skogen tydligen, ända från sextonårsåldern i princip - förhållandena måste väl ha ändrats väldigt mycket i det arbetet?

- Ja, gräsligt. I fråga om först å främst te kunna ta sej fram till huggningarna. Som vi säger sommartid, då fick vi ju börja i maj månad sen snön gick av å hugga kalve å rensa opp hyggen å hugga kastved å kolved. Då hade vi ju bara vanliga yxer å sågar. Första sommarn jag högg kalved hade jag bara yxa minns jag å hugge med. Fick tömma av träna mä yxa, kvista å lägga opp res å de va ju mycke dåliga huggningar kan vi säja, de va mycke nytt där å så så de var dålig skog. Å lite betalt. Jag tror första årena ja högg hade jag väl tolv-femton för rese kan jag väl tro. Jag minns inte säkert, men jag tror de va dä. Å kastven hade vi väl en en å tjufem, tror jag, kubikmetern. Å då de blev höst, då fick vi ju sluta, då de börja på komma snö då fick vi ju sluta å hugga kalved å kastve. Då fick vi gå utan jobb i allmänhet till efter jul, efter nyår.

Vid trettondagstiden bruka vi fö börja på timmerskiftena. Då fick vi gå en par månader arbetslös. Å jag kan inte begripa hur de kunde gå, vi hade ju inge understöd på den tiden heller. Då fick vi ju ge oss i väg till skogen i allmänhet då långt bort, fick låna en häst då å skjutsa grejerna, sängkläder å proviant å allt sånt, till nån skogskoja då å ligga där. De va uppåt Hedvigsforstrakten många gånger, å vid Lima å Furberg å så där. Då var de inte te gå hem te vär kväll å lägga sej, utan då fick vi laga mat å greja själv i skogskojerna. Å i allmänhet var de väldigt usliga kojor. Gamla timmerkojer som var upp-timrade å ett litet fönster på ena gaveln, en öppen spis i ett hörn på den där kojan... å så var de britsar både över- å underslafar då. Å den som låg oppå, han fick svettas, å han som låg neri, han fick frysa. För värmen gick uppåt take. Ja de var besvärligt många gånger, d'ä säkert dä. Å ville vi gå hem till nån helg då, fick vi ju gå, miltal. Gå hem på lördaseftermidda då å så gå tillbaks på måndagen. Å priset vi hade för timret på vintern, de var - ja, jag kan inte säja, dä minns jag inte nu, de var nog lite olika de. Sista årena var de väl kanske nån sjutti-åtti stack som vi hade, tro. Som jag högg. Å hårdarbetat förstås, te barka timmer på vintern, ett tag fick vi barka både gran å tall. Å i synnerhet gran var väldigt hårdbarkad.

- Vad använde ni för redskap till att barka med?

- Vi hade barkjärn, vanliga barkjärn. Sen blev ju den där barkningen borttagen, men de här var sen jag sluta å högg de.

- När ni bodde så här ute i kojorna, hur klarade Ni mat-

hållningen? När, de var de förnästade da... Da var ju flera

- Ja, vi fick laga mat själv. I allmänhet hade vi ju potatis hemma som vi tog mä då i säckar å förvara i sängarna, man skulle ha potatisen där, hade man den på golvet bara så frös den. Hä gick inte å ha den där. Å så fick vi ju försöka ta mä oss så mycke som vi kunde på nå vis när vi for dit på vintern. Vi köpte ju flera kilo vetmjöl då å havregryn å sånt. Å amerikanska fläsk hade vi ju mycke på den tiden när vi gjorde kolbullar. Å mjölk fick vi ju försöka å skaffa i nån by i närheten då, om vi kom i närheten utav nån by så de gick. Å dä gick ju i allmänhet bra te få tag i mjölk då i skogsbyarna. Å ville vi ha nån annan mat - ibland kunde vi komma i närheten, vi säger en tre-fyra kilometer ifrån nån affär å så där, då kunde vi ju gå å handla nån kväll sen vi gjort kväll. Men för de mesta så fick vi ju handla på lördagarna då å måndagarna, å ta mä oss när vi for opp på måndagarna igen, så de räckte för hela veckan. Vi sa att vi låg på veckmasäck då när vi hade de på de där vise.

- Hur många gånger om dan åt ni lagad mat?

- Ja, vi bruka ju äta på morron innan vi gick ut, i allmänhet var de väl te äta havregryn å mjölk på morron. Å då en var hem på middan då gjorde vi nästan alltid kolbullar. Å sen vi gjort kväll så bruka vi koka potatis å sill eller strömming. Å de hände väl ibland att vi låg över på söndagarna i skogskojerne å. Då försökte vi å få tag i nå ärter å så koka ärtsoppa å så där långkok då, när vi hade tid å vara inne å passa. Annars - ja, de kunde nog hända att de var nån lite mer variation, vi kunde få tag i nå ägg nån gång å äta ägg, annars var de ju smör å brö

å kaffe förstås, de var de förnämsta de. De var ju flera gånger på kvällen när vi var hemma så koka vi ju kaffe å drack. Likaså på morron då, de första var ju kaffe förstås.

- Hade ni det med er ut under dagens lopp också?

- Jo dä hände väl att vi hade dä å, men de va sen de här termosflaskerna kom i gång dä. Men annars gick vi - drack vi inte nå kaffe millan målena, förrän de där termosflaskerna kom till - de gjorde vi inte.

- Ni sa ni drack mycket kaffe på kvällen i kojan. Vad gjorde ni annars för att få tiden att gå de där kvällarna?

- Mest var de väl kortspel å berätta historier förstås, ju den som kunde dä - dä var dä ju. Ja, dä var väl nåra som hade nå böcker å tidningar å så där å läste å, dä hände ju iblann, men i allmänhet så blev dä ingen bokläsning, för när man satte sej ner å läsa så var dä alltid nån som prata nånting annat, så dä gick inte å få nå sammanhang på dä man läste.

- Var ni många som bodde tillsammans?

- Ja, ibland kunde vi vara en tie tolv personer, men i allmänhet var de fäll en - ja, vi kunde vara bara två ibland, men i allmänhet var vi väl en fyra, fem å sex, som bodde. Men jag har vare mä å bott som sagt var en åtta, tie tolv så där många gånger. Värst var dä te torka kläder på kvällarna när man kom hem å var blöt, förstås. Dä va regn å rusk å snö å så där, man vart genomblöt. Fick hänga de där kläderna i take då, dom hängde å var i vägen när man skulle gå. Å en del blev ju inte torr över natten heller, fick sätt på sej dom våta som dom var. Tur att man var frisk på den tiden, å ung, annars så vet jag int hur dä

skulle ha gått inte. Då var ju många som blev sjuk å,
för all del.

- Gummistövlar fanns ju inte då heller?

- Inte först i början, jag minns inte vilket år dom kom i
farten, men de var väl på trettitalet skulle jag tro att
dom kom i farten. Då var ju en välsignelse en gång dä,
när dom kom.

- Det måste det ha varit. Hur klädde ni er annars för
att kunna på något vis stå emot kyla och väta?

- Ja vi hade - vintertid hade vi ju mycke vadmalskläder å
andra tjocka tyger förstås, blusar å byxor utav vadmal. Å
de stog ju emot vätan bra nog länge förstås, men dä var ju
hårdtorkat sen när de en gång blev genomblött. Så dä var
våldigt usla förhållanden vi jobbade å levde under den
där tiden, dä är då säkert. Jag undrar hur dom skulle
reagera nu om dom finge leva en vecka, vi säger pojkar
på en arton-tjugo, tjufem år nu, hur dom skulle reagera
för de där, te leva så.

- Tyckte ni att det var rysligt och vidrigt då också?

- Dä tyckte vi naturligtvis, vi tjänte ju så lite å vi
visste ju att de va dom som tjänte mycke mera å levde un-
der mycke bättre förhållanden, för vi kunde ju jämföra
förstås. Men en var ju ung å frisk som sagt var, å om en
va trött på kvällarna, sen vi fått lite kaffe å vila igen
oss en stund så var vi ju pigg igen. Vi orka ju praktiskt
taget hur mycke som helst.

- Hur hade ni det med sängar och sängkläder i dom här ko-
jorna?

- Ja, de var ju fällar, hade vi ju på den tiden mycke,
fårskinnsfällar, å täcken å så var dä te ha en madrass

som vi fick ju i allmänhet halm i nån by i närheten där vi låg då å stoppa i de där madrasserna. Å så - de var bara nere här, inga lakan förstås eller nå på den tiden på såna jobb.

- Hur gick själva arbetet till på dagarna? Arbetade ni i lag två och två till exempel, eller arbetade man ensam?

- Ja, i allmänhet var dä så, dä hände väl ibland att vi kunde jobba i lag nån dag om dä va nå särskilt, till exempel om de var särskilt grov skog som vi hade stocksågar å såga ner, då måste man vara två. Då högg man i lag, men annars högg vi var för sej.

- Hade ni fått er tilldelat då precis det område som ni skulle avverka?

- Jaadå, vi fick oss tilldelat då skiften, de va nummer på skiftene, så fick vi tilldelat dä. I allmänhet hängde dä ihop flera skiften i ett bak då, te ett område. Då va skiften numrerade, vi fick ju tilldelat ett nummer då, som vi fick vara på. Å när dä blev slut på våren, så, de va i allmänhet i slute på mars eller början på april, blev de ju slut på de där skiftena, då fick vi gå arbetslös igen till snön kom bort. Då gick inte å börja hugga kalve å kastve förrn snön kom bort i.

- Under dom perioderna när ni högg kastved och dylikt, bodde ni i kojor då också, sommartid?

- Ja, dä hände dä också, men många gånger så gick de ju an å färdas efter vägarna lämpligt till vi kunde cykla hem å så där då, om de inte var alltför långt, om de var bara vi säger halvmil eller så där, då åkte vi ju hem. Men annars så låg vi ju för veckerna då. Då var dä betydligt bättre å ligga ute i skogskojerne på sommarn, förstås.

Fast i tjänsten var dä nog inte nå bättre då heller.

- Det virke som ni högg, blev det avhämtat på en gång?

- Ja dä var körare då som hade de där skiftena, som körde.

Vi var ju i lag, dä var ju flera stycken då inom de där blocke, hade basvägar då som dä kallas ner till timmeranläggningarna på sjöarna. Ibland kunde de vara - kunde man köra bara en fora om dan, men i allmänhet var de väl två å tre forers väg för de mesta. Körde ner till olika sjöar då, både till Dellen å den här Brukssjön å Frisbosjön å då vi skulle averka oppåt Hedvigsforstrakten, då var dä ju till den sjön däroppe å, Lännsjösjön oppe vi Furberg å Lännsjötrakten förstås. Sen var de ju flottning på vårarna då på de där virke. Ja var aldrig mä på nån flottning jag, dä va huggning å sånt där jag jobba mä.

- Var det svårt att lära sej att arbeta i skogen från början, när Ni var ung. Jag menar, det måste väl finnas många tricks?

- Ja, de ä klart att de är en rutinsak, de är de ju. Man jobbar ju mycke i onödan när man var ung å oerfaren.

- Hur bär man sej till exempel åt för att inte få trädet över sej, som man håller på att hugga?

- Jaa, man får naturligtvis passa sej å se efter hur först å främst dä lutar innan man börjar å såga på't. Å så får man ju - då man förhugge då - så får man ju se hur man sågar, att man inte sågar ut för långt på ena sidan, för då kan de stjälpas över. Å man ville naturligtvis helst köra mä såg väldigt gärna då förstås, att vi fällde träna i samma riktning allesammans. I allmänhet kunde de ju inte gå å få alla så, men vi försökte ju så gott de gick å få dom åt samma håll. Men dä va ju tungt arbete om dom luta

bakåt då te försöka tvinga dom åt andra hållet. Men vi försökte ju mä stänger, å skjuta mä stänger då förstås sen vi hade såga ut, å gick dä inte så var dä bara te hugga lös å låta dä stjälpas dit de ville förstås, om de va för tungt å inte orka mä. Men herregud va man fick hugga i ibland för te försöka å få åt rätt håll.

- Varför skulle dom vara åt ett visst håll?

- Jo, de va lättare för körarna å ta virke på de vise, när dä låg liksom i en sträng hela virkesroten mot när dom låg kryss å tvärs. Dä var svårt för dom å lasta de då förstås, likaså te hålla rent från kvist när dom körde. Hästarna ville naturligtvis ha rent när dom gick så de inte va så mycke ris i vägen. En del körare var väldigt kinkig på de där vise, å vi försökte ju å hålla så rent dä gick, förstås. Många gånger dä inte gick å.

- Själva arbetet, har det ändrat sej på nåt vis under dom år som Ni har arbetat i skogen?

- Jaa, sen första jag minns de var att de här bågsågarna kom i farten mycke, i synnerhet när vi - på sommarhuggningen. Dä var ju en bra sak, dä blev ju betydligt lättsammare å arbeta mä en bågsåg än å stå å trumma ner träna mä en yxa. Dom gjorde ju bra mycke till, dä gjorde dom. Fast de krävde ju underhåll på verktygen förstås, de skulle filas å hållas efter, hålla verktygen skarp. Å sen motorsågarna kom blev de ju ändå lättsammare på sätt å vis förstås. Fast - jag har inte vare mä å hugge mä motorsåg nån gång, dä var sen jag sluta hugga dä. Sista årena jag jobba i skogen har jag ju jobba som dagsverkare, gått å stämpla å märkt trän annars å röjt å så där å. Så jag har inte vare mä å hugge sen motorsågarna kom i farten,

- de har jag inte.
- Transporterna till och från arbetet har väl förändrats också kanske?
- Jaa, nu för tiden har dom ju bussar som går mä jobbarna på morron å hem på kvällen, annars har dom ju egna bilar å många å åker i. På den tiden fick vi vara gla om vi hade en cykel å ta oss fram på sommartid, å på vintern kunde vi ju ha sparkstöttingar som vi åkte på efter vintervägarna. Men nu behöver dom inte bekymra sej om nå sånt, utan nu är de bara te å sätta sej i på morron å åka te jobbet å åka hem på kvällen.
- Så man bor inte i kojor längre?
- Inte i allmänhet, Nog finns de väl på sina ställen ... men i flesta fall åker dom nog hem. Dä gör dom. Här på trakten vet jag inte nån som bor i nå kojor nu ä.
- Tycker Ni att det är skönt att det har ändrat på sej på det här viset?
- Ja, visst måste dä väl vara dä, inte vill jag att dom ska få prova dä dom som håller på nu i skogen, dä vill jag inte att dom ska. När man tänker efter nu så. Men då, på den tiden, så var de ju inte nå problem, då tänkte man inte på sånt, dä gjorde man inte.
- Och sen kastade Ni alltså om och blev lankaskysmed i stället? Hur hade Ni fått information om att Ni skulle kunna byta yrke?
- Ja dä - dom ville ha ner folk härifrån till Iggesund, dä va Iggesundsbolag redan då, ja hörde till Iggesundsbolage. Å då ville dom ha ner folk för att de var en väldig marknad på de där lankaskyjärne under den där perioden, för dom ville ha alla härdar i gång i Iggesund, å hade inte

folk så de räckte. Fick vi ner å lära oss, vi var väl en åtta, tie stycken som for - nej kanske inte så många - men en sju-åtta var vi som åkte ner å lärde oss på samma gång härifrån. Så vi bodde i lag i början där då i ett rum, eller två rum var dä, å höll oss själv där. Men sen så fick vi kost å äta hos andra. Vi fisk kost hos en familj, men vi låg i de där rummena då, mens vi var där å lärde oss. Sen var de ju en del som gifte sej å blev bosatta å stanna kvar där, men en del åkte ju hem tillbaks sen den värsta rushen var slut. De var väl förtiätt-förtitvå tror jag. Ja, vi var ner där nån period förtifyra tror jag vi var ner å te Iggesund, nån period. Men annars så förtissex eller förtisju då börja dom här på bruke mä de där lankaskysmede, å då blev vi ju kvar här.

- Det säjs ju att lankaskysmedernas yrke är väldigt komplicerat och kan vara knepigt att lära sej. Hur tycker Ni det var att sätta sej in i ett nytt yrke?

- Ja visst var de dä. Man blir aldrig fullärd nån gång i de där yrke kan man säga, för att de beror på tackjärnes sammansättning mycke, å slagge i härden å så där, de är så mycke de beror på så man kan inte lära sej å bli fullkomlig i de där yrke, utan de blir väl de mesta bara som man kan lära sej behärska, å sen så får de gå som de går.

- Hur lång tid tog det för Er att lära Er det här?

- Ja, de va lite olika de där, jag gick då väl en sex-sju vecker, tänker jag, innan jag fick börja på egen hand.

- Var Ni avlönad under tiden då?

- Ja, vi hade ju lärpengar som de hette då. Å dom som lärde oss, smederna som lärde oss, hade ju också extra betalt för att dom hade oss som lärlingar. Annars hade dom nog

inte gjort dä, dom hade väl mycke besvär me oss under tiden vi gick å lärde, de hade dom nog dä. Men dä va ju på samma gång ett fritt jobb dä å, för att man fick göra en smälta då, så var man ledig - vi var två stycken i härn som smidde i lag, gjorde varannan smälta. Då fick man vila varannan smälta då, de dröjde väl ungefär en timme å göra en smälta, ibland tre kvart men ibland över en timme å. Å sen var dä te göra - vi skulle göra åtta timmarsskift egentligen, men de blev aldrig åtta timmar nån gång, för att skulle man ha gjort timmarna - rätta sej efter timmarna, då hade de ju hänt många gånger att man inte har hunne gjort smältan färdig som man har hålle på mä, utan man måste göra smältan färdig som man höll på mä. Å då sluta vi i allmänhet på en sex å sju timmar. Å då vi va på Iggesund å smidde, då minns jag att vi hade de systeme att vi gick å väckte kamraterna då, som skulle börja efter oss på skifte, sen vi ha gjort våra smältor. Å de blev väldigt oregelbunden skiftesgång de där. Kunde bli väckt på en åttatje timmar fast vi skulle vara sexton egentligen. Så dä var inge vidare, man visste aldrig när man kunde bli väckt. Å inte gick de å ta sej nånting för på fritiden heller, för om man skulle sova en stund så var dä ju knappast nån tid kvar sen te göra nånting på heller. Dä va hårt på de vise.

- När Ni hade åtta timmars arbetsdag, då hann Ni alltså göra ungefär tre-fyra smältor var under den tiden då, blev eller ... ?

- Ja, just ja, dä blev så.

- Dom här timmarna emellan, var det bara ledighet, var det inte andra små sysslor som måste göras då av något slag?

- Nja - dä kunde ju hända att dä kunde bli nå, att man måste reparera nånting eller så, men dom hade ju särskilda reparatörer som gick å skötte reparationer i smedjan, så man behövde inte befatta sej mä sånt, utan man fick ta igen sej. Å dä va ju välbehövt dä.
- Kunde reparatörerna städa härdarna också?
- Nej, de fick vi göra själv på söndagarna. Å blev de mycke ogång som vi sa i härdarna så fick vi ju slå igen å städa härdarna mitt på veckan. Fast dä var ju inte så roligt å göra dä, men dä måste ske ibland. Dä hände väl nån gång, men inte var de många gånger jag var mä på't inte.
- Var det extra ersättning för städningen annars?
- Ja, vi hade särskilda städpengar, jag minns inte hur mycke de var, men de var väl några kronor. Men de var tungt å hårt jobb dä å, de där tunga järnhällarna vägde - ja - en härdbotten till exempel han vägde väl ikring en hundra kilo han, skulle jag tro. Å te handskas mä dom i kalla vinterdagar, dä va inte roligt. Om de va en tjufemtretti grader kallt då å börja lägga in såna här härdbottnar, dä va inte roligt dä. Men de gick förstås.
- Fick Ni betalt för överkol och överjärn?
- Jaha, vi hade de systeme att de va särskild betalning om vi kunde spara in kol å fick pulvrисera mycke järn på lite kol, dä var dä ju bra förstås. Fast dä var ju en konst dä å, för dä gick inte å snåla hur som helst, för dä blev inte nå de heller.
- Kunde man tjäna mycket på det annars, överkolet?
- Nja, mycke var de väl inte, men de blev allti - jag minns inte hur mycke de kunde bli, de minns jag inte, men de

gjorde naturligtvis sitt till. Ja de var i alla fall den bästa förtjänsten som jag har vare mä på te jobba mä de där lankaskysmide, dä var ju betydligt bättre betalt än skogsarbete.

- Om Ni jämför med andra arbetare här i Strömbacka, hur var det med betalningen då?

- Jaa, jordbruksjobbarna, innan dom lag ner jordbruke, hade väl sämsta betalningen skulle jag tro, jordbruksarbetarna. Dom hade ju dagpenning. På slute kanske dom hade timpenning, dä vet jag inte, för jag jobba inte i jordbruk då nånting - men. Timpenningen i skogen för röjning å sånt där, dä va ju dåligt dä mä. Dä gick ju i allmänhet å tjäna bättre på ackordena, fast de var ju i allmänhet ett väldigt hårt jobb förstås, dä var dä ju. Å - dom hade en såg här också, som dom jobba i - de var väl ungefär samma betalning i början som jordbrukstimpenningen, men jag tror dom fick nå ackord där å på slute, så dom tjänte väl ganska bra där på slute. Men jag var aldrig mä å jobba där jag, så jag vet inte hur mycke dom hade.

- Så lankaskysmederna hade bäst betalt helt enkelt?

- Ja, de hade dom. Å förresten, före lankaskeyperioden då hade dom ju de här vallonsmide här, men dä var ja aldrig mä på, men dom hade nog också betydligt bättre betalt än dom andra jobbarna här, dä hade dom har jag hört talas om.

- Var det några utav vallonsmederna som hade varit och om-skolat sej till lankasky?

- Jaa, dä var väl några utav de yngre, men de äldsta dom va inte mä. Som den här Valdemar Fernlund, han var nog mä på vallon, å sen börja han på lankasky. Men nu är han gammal å. Han har Ni kanske intervjuat?

- Vi har pratats vid lite grand, ja. Var det skillnad, efter vad Ni har hört, mellan arbetssättet i en vallonhärd och en lankaskyhärd?

- Jaa, dä var de, jag såg ju många gånger på då dom jobba i vallonhärdarna också, dä var ju en helt annan typ av härdar. Man hade inga hjälpbrytare i en vallonhärd inte, dom fick bryta för hand hela tiden mens man gjorde smältan. Men i lankaskyhärden hade vi en maskin som vi hade hjälp å bryta me spette ungefär halva tiden, halva smältan, sen fick fi göra resten för hande där också. De är svårt å förklara när de inte finns nå bilder å se.

- Ja, det förstår jag. Betyder det här Ni sa nu om hjälpbrytare, att det skulle varit hårdare arbete att vara val-lonsmed än lankaskysmed?

- Jaa - jag vet inte, de kan ju hända. De va ju betydligt - de va ju inte så stora smälter i vallonhärderna, dom hade gös, dom kalla't, som dom smälte av i en vallonhärd, men i en lankaskyhärd hade vi vissa kilo tackjärn vi skulle lägga in. De var en hundrafemti- å sexti kilo tack-järn som vi skulle smälta till en smälta i lankaskyhärden. Ja har aldrig provat i en vallonhärd, så jag kan inte säja om de va nå tyngre. Men jag skulle tro dä var nog arbet-samt dä å, ungefär lika skulle jag tro.

- Ni sa också att ni var två stycken som arbetade i lag vid varje härd. Vad fanns det mera för arbetare som hade an-knytning till lankaskysmedjan?

- Ja förutom smederna var de ju en hopslagare som slog ihop smälterna under en hammare, eller ånghammare hade dom på Iggesund, här hade dom vatten, ångning som vi kalla't. Å så var de en som sköt in tackjärne te härdarna å skötte

reglera hammarn. Å så var dä kolpojck, som sköt in kol te härdarna, å en reparatör. Då dom hade tre härdar i gång här, då gick de väl i allmänhet på tvåskift här då, för då var de väl sex på skifte, sex smeder på skifte, tolv smeder å en sex andra. De va väl en arton stycken som hade jobb i smedjan här under den tiden.

- Var ni klädda i dom här långa smedskjortorna? Vi bruka

- Ja, vi hade de där långa smedskjorterna då, de gick ju inte å ha nånting annat för kläderna klibba ju fast vid kroppen alldeles. De måste vara nånting som hängde ner bara.

- Vad var det för tyg i dom där skjortorna? Slaggen, da

- Från början var de linneskjortor, men sen blev de ju bomullsskjorter, sånt där vitt yt, lärft eller va de kallas för. Å dom blev ju svart me desamma så man fick gå mä svarta skjorter hela veckan.

- Höll bolaget er med tvätt utav dom? Brinne opp, innan

- Dä gjorde dom inte, de fick vi sköta själv. Dä gjorde dom inte. Å så hade vi träskor förstås, å dom nötte vi ju fort nog i slagge å järnfliser å så där, nötte fort ut, å så fick vi försöka å spika på dom nånting igen, för dom höll ett tag innan vi köpte nå nya. Men dom var ju bekväm å ha dom där träskorna å gå i, dä var dom ju. De har inte gått mä nå annat heller, läder har ju brunne opp förstås mesamma de.

- Strumpor hade ni väl också kanske? Pricker som gick ända

- Jaa, vi hade ju strumper, å så hade vi nå benskydd, vi kalla de för holkar, de var te linda omkring hela bena. De stänkte ju alltid het slagge å het järn fram. Dom där blev ju uppbränd fort ändå, å likaså skjorterna blev ju

genombränd utav slagggkorn som kom. Dom höll inte så länge dom heller. Å bränd blev man ju på kroppen annars, utav slaggpärlerna.

- Belv det svåra brännskador utav det där?

- Dä kunde hända dä ibland, men i allmänhet var de ju bara små stänk. Men jag minns en gång på Iggesund dä blev en explosion, masen kasta het slaggg i nå vatten där, vi bruka rensa härdarna innan vi börja å göra en smälta. Å då va de nå slagggkoker som satt efter väggarna på härdarna som vi bruka kasta ur då, kasta på golve i en hög. Å de kunde vara nå fukt eller nå vatten på golve, när slaggen kom i de där vattne så blev de explosion å de där slaggen, de va ju hett slaggen, rök ikring. Jag minns de va nån som blev bränd på de vise på Iggesund en gång, men jag minns inte vilken de var ä. Å de hände att vi hade kläder opphängd på nå spikar etter väggen å stänkta het slaggg å de kunde ta eld i de där kläderna å börja brinna opp. Innan man märkte att de var eld i dom så hann dom ju nästan brinna opp.

- Var ni - hade ni nånting på händerna när ni arbetade?

- Ja - bruka ju ha handskar ibland men - jag minns jag hade - ja, i början måste man ha handskar innan man blev van. Men sen var jag utan bra längen, men jag fick ju så väldiga valkar i händerna så jag måste ta till handskarna igen. Jag fick valkar som var så hård å stor, å så sprack dom sönder så de blödde, de va röa spricker som gick ända ner i kotte, jag måste ta till handskarna igen. Fast dä va ju obekvämare å jobba mä handskar än te vara utan förstås. Men man måste ha, så blev man ju inte så illa bränd heller på händerna om man hade handskar.

- Det var väl nödvändigt att ni fick mycket vätska i er under det här varma arbetet?

- Ja, de - man drack ju förfärligt m^å vatten, å svettas. Men då måste man äta salt också, för annars - jag minns jag fick kramp ibland, de berodde nog på slatbrist. Jag fick kramp i ryggmusklerna så jag stog så här många gånger å inte kunde röra mej förrn den där krampen hade gått över. Vi fick äta mycke salt sill å sånt, salt mat. Men de va alldeles kopiöst m^å vatten vi drack.

- Blandade ni nånting i vattnet?

- Jaa, dä hände ibland att vi köpte sån här havremust å blanda i kallt vatten. Å de var ju bättre förstås än bara vatten, för de var ju lite näring i på samma gång i de där då.

- Hur var det med matrasterna annars under det här arbetet? Ni hade ledigt varannan timma då? Gick ni hem och åt då, eller hade ni matsäck med er ner?

- Jaa, vi hade för de mesta kaffe å smörgås m^å. De hände väl ibland att vi gick hem å åt också, om de va passande tid på dygnet, vill säja. De va ju många gånger nattskift å då hade vi ju bara kaffe å smörgås m^å.

- Tycker Ni att det är tråkigt att dom har slutat med det här lankaskysmidet? Ja, det är ju längesen nu.

- Ja, de var femtitre de. Ja - visst tyckte vi de va bra jobb då, men inte orkar man hålla på m^å sånt nu, de ginge inte. Man brukar väl inte vara i smedjan längre än till femti år så där, sen brukar man fäll alltid få nåt annat jobb. Man orkar inte längre. Visst var dä trevligt många gånger, man saknar dä när man sluta, fast de va hårt. Å de ä nog kanske så m^å alla jobb de, att man saknar de när

man slutar. Hade jag inte. För de var på slutet där.

- Smederna som höll på med vallonsmide tidigare, dom hade väl ett hetsigare skift, eller hur?

- Ja dom hade kortare skift på den tiden, jag tror dom hade femtimmarsskift eller va de var. Å då skulle då gå från månda morron - eller sönda kväll tror jag dom börja å jobba - å te - ja, till lörda kväll, jag vet inte vicken tid, jag tror de va bra sent på lördakvällen när dom sluta sista skifte. Så då var de ju väldigt lång arbetstid då, å väldigt obekvämt måste de ha vare, fem timmar, de va ju hemskt dä. Dygne runt. Då hade dom jordbruk, en liten jordbit lame, som dom skulle sköta på fritid. Dä va inte te vila mellan varje skift då, utan då var dom nog mellan vartannat skift bara man fick försöka vila.

- Det här labbet som finns där nere vid smedjan, det som står kvar nu, användes det under lankaskysmidet också?

- Jadå, de hände att dom låg kvar mellan skiftena då å. Men - jag var me på stångjärns - dom smidde ut de här stångjärne, eller vallonjärne som dom gjorde, smidde dom ut till stångjärn här under lufthammare. Dom hade en vällugn då å välldde dom där smältstyckena som dom gjorde, å räckte ut dom under hammaren. Från början var de vattenhammare, men sen blev de ju lufthammare. Jag var mä på den tin ett tag, ja, å ja börja som kolpojke. Då låg vi i labbe minns jag. Millan skiftena, gick bara hem å åt å så gick vi ner å la oss i labbe å låg där tills de blev tid vi skulle i skift igen. Å sen blev ja reglerad som de kallas, reglera lufthammarn. Å dä va de sista jag gjorde på de där stångjärnssmide.

- Hade Ni tänkt då att Ni skulle utbilda Er till lankasky?

- Neejdå, de hade jag inte. För de var på slute de där, vi visste ju då redan att de skulle bli slut me de där, om skulle läggas ner. Men de va på sista nicken de där som jag va me å reglera å så. Å sen blev de här lankaskynhär-darna då. Å de smältstyckena tog dom ner till Iggesund å valsa ut dom där, för de räckte inte till här.

- Lankaskyhärdarna här i smedjan, förekom det att ni hade hamn på dom?

- Ja, vi hade nummer, ettan å tvåan å trean.

- Jag har fått uppgift om att Ni var förman där nere i smedjan.

- Ja, dom ville ha en förman där ett tag å. Jag vet inte hur många år jag var där - de var en tre fyra år tro. Sen blev de ju nedlagt där. De var inspektor Hahne då som var chef för de här smide, å han skulle fäll ha nån nere där som såg etter de å såg etter att de blev rätt tack-järnsblandning i smälterna å så.

- Fick Ni sköta tackjärnsblandningen då?

- Ja, fick ju sätta samman - ja - sammansättningen utav grått å vitt järn å halvvitt å sen fick en ta vissa kilon på varje, i varje smälta, för att de inte skulle bli så olika. Hade man mycke grått järn då blev de rågång, som dom sa, de dröjde länge innan de blev fräst å. Ja, de ä fackuttryck som är svåra att förklara kanske. Men de var ju dä att de skulle vara en viss sammansättning på olika sorters järn. Dom beställde fäll från laboratoriet på Iggesund va dom skulle ha för sammansättning, å då fick man rätta sej efter de förstås.

- Var det den här tackjärnsblandningen som var det viktigaste med förmanssysslan Ni hade?

- Ja, dä var föll egentligen inte. De var ju bara te rätta sej efter föreskrifterna de. Jag skulle ju ha hand om tiden å kontrollera vikten på smälterna å så där å. Hä var väl lika viktigt dä, skulle jag tro. Å så om de va nå jobb som skulle göras, nå reparationer, se efter att de blev gjort. Å fick försöka få tag i folk då om de skulle vara nå extra reparationer å så. Så de va inge märkvärdit jobb.

- Ni kunde fortsätta som smed hela tiden?

- Näej - ja, jag va ju där å - jag fick ju inte dä inte, men jag fick ju hjälpa dom om de va nå som dom inte klara av förstås, fick jag ju försöka å hjälpa till. Men annars så behövde jag inte gå å smälta inte, utan jag fick ju gå å se efter. Men de ä klart man tog å gjorde nån smälta ibland bara för inte man tyckte man hade nå annat å göra.

- Ni talade förut om att Ni behövde väcka varann, för det var så oregelbundna tider. Var det samma sak här ända in i det sista?

- Nej, när dom börja här smide, hade dom mera regelbundet, var de mest bara två skift då på dygne. Å då visste vi ju ungefär när de var tid å då var'e väl aldrig under sju timmar man behövde vara rädd att man behövde ... vi skulle börja klockan sex på morron då första skiftet, å sluta så där vid ettiden på dan. Å andra skifte börja ett då å sluta sju-åttatiden på kvällen. Å sen på natta var de ingen som höll på då. Dä va skillnad när de va treskift, då gick de ju kontinuerligt runt förstås. Men då dä va tvåskift så gick de ju bra. Men treskiftsgången där på Iggesund, den var besvärlig. Vi kunde bli väckt - gå å lägga sej när man sluta skifte vid åttatiden på kvällen, vi gick

å la oss vid tietiden på kvällen, å så kunde man bli väckt i tolv-ettiden. De va inge roligt de inte.

- Vid den här tiden som Ni arbetade som smed här, var det nån som hade kvar sina kofödor då av arbetarna?

- Näej, jag tror inte dä, så sent ä. Dom hade nog avveckla dom då. Jag kommer inte ihåg heller när de va. Nää, de hade dom nog inte, sen jag börja i smejan inte.

- Efter vad jag förstod så hade alla arbetare här kofödor tidigare. Stämmer det?

- Inte riktigt alla tror jag, men de flesta. De var nog nån som var utan å, men då hade dom lite mera extra betalt om dan, har jag hört talas om. Så de räknas som en liten förmån te ha de där koföderna.

- Ni som växte upp tillsammans med Era farföräldrar - har dom berättat nånting för Er hur det var i Strömbacka här längre tillbaka?

- Nja - alltid var de fäll nå dom berätta. Men dom var inte här ifrån bruke egentligen dom heller, utan dom - farfar å farmor dom var född oppe i Medelpad, i Njurunda socken, kom te Hassela å va bosatt där bra länge som arrendator under nåt skogslag de å. Jag vet inte vilket bolag de va. Sluta mä dä å flytta hit till Strömbacka då. De va väl i början på nittonhundratale de - jag kan inte säja vilket år de va. Så dom hade inte så mycke gammalt å berätta härifrån bruke. Men jag har ju hört andra gamla berätta hur de var. Dä har jag, men de finns ju andra som har ännu längre erfarenhet som kan berätta de.

- Vad är det Ni har hört om för någonting, är det om arbetet eller om bostäder eller ... ?

- Jaa, jag har ju hört både om arbete å bostäder, de har

jag ju hört många gånger. De va väl väldigt hårt då - jag vet dom har tala om dom kunde komma opp på kontore å få stryk för att dom - för några förseelser dom hade gjort. Har Ni hört talas om de?

- Ja, jag trodde inte det hade hänt så där i mannaminne direkt.

- Joodå, inte som jag minns, men jag har hört andra tala om dä. De hände ju, jag har hört flera stycken tala om de. Men nån som lever nu tror jag inte har vare me om dä å bli uppkallad å få stryk. Men jag undrar just hur de skulle bli nu jag, om de skulle bli så.

- Det skulle nog inte gå.

- Nä, de skulle de inte.

- Men själv måste Ni väl ha upplevt Strömbacka och sett hur mycket det är som har ändrat sig under den tid Ni har bott här, vad det gäller levnadsstandard och ... ?

- Ja, de ä ju stor skillnad dä. När jag växte upp så fick vi ju köpa till exempel en kostym kläder för en förti-femti kronor, i början jag börja på ha kläder å skulle vara ute. Då fick vi ju ta de på kredit på handeln här, å så när den var utsliten så var han ju möjligen betald, å så va de te ta en ny på kredit. Å en cykel de va ju en väldigt lyx, de va som te ha bil nu de förstås. Å de va nån som kunna hjä lpa en så man fick te handpenning på cykeln, å så fick man betala visst i månan till man fick den betald då, så de va inte te köpa nå kontant då, på den tiden. De va nog i undantagsfall de som dom kunde göra dä.

- Hur var bostäderna under Er uppväxttid?

- Ja, de var uruselt de kan man säga. Om vi säger bara som jag tala om ett kök å en liten skrubbe som vi bodde

i, fyra små barn då - ja, vi va ju en åtta tie år så där - å så två gamla som bådde där. Å vägglöss å elände som de fanns då i kåkarna här på bruke. Å inte gick de te få dom utrota heller på den tiden, de va skillnad, nu kan man, de här gifterna de har nu, då gick de te få dom utrota, så nu finns de inga vägglöss. Å lopper å så å huvelöss. De minns jag vi hade när vi gick i skolan, huvelöss. Å de va väl en välgärning att bli av med dom allahop. För en vägg-lus nu, de har jag inte sitt på - ja, jag vet inte hur många år. Nog tänker jag väl de är en tjufem år sen jag såg nå sånt, ja mer.

- Vad kunde ni göra åt dom när ni hade det, ni berättade ni hade i håret. Kunde ni göra någonting alls?

- Ja, vi fick försöka kamma bort de mesta då, men alltid blev de väl nå ägg kvar å kläcktes å blev nya igen å så blev de te fortsätta å kamma. Så blev man väl ren till slut, å så blev man nerlusad igen utav andra. De smitta ju de där, när man gick i skolan å var i lag så där så fick man utav varandra.

- Hur var det med hygien, var den lika noggrann som den vi håller nu för tiden?

- Nää. Vi säger bara som i smedjan, de var ju inte så farligt då, de var ju sot mest - men i alla fall. Vi var ju svart hela veckera kan man säga. Å de var te bada då på lördagarna när man sluta skifte å försöka bli ren. Då kände man sej väl som en ny människa. Men i allmänhet var de ju betydligt sämre ställt då me dä än nu. Först å främst de här kasarna som dom hade utikring uthusena överallt här som var sopkasar, som dom tände alla soper på. De lukta ju över hela bruke så de var hemskt. Å de där

kördes ut en gång en åre, eller möjligen två, så de fick ju ligga hela somrarna å ruttna, å du förstår vilken stank de var.

- Var det mitt på bruket alltså?

- Ja, de var i alla uthus här så hade dom sina sopkasar alla familjer skulle jag väl säga. Så de var ju inte trevligt på de vise inte. Men man va ju inte van vi nå annat så man tänkte inte nå på et. Men de ä klart - de va nog många som blev sjuk bara genom sånt där å, de skulle jag tro. Fast dä va väl ingen som kanske dog utav et, men dä va ju mycke mera sjukdomar då. Först å främst var de ju mycke mera folk å på de här samhälle, än va de ä nu. De va fäll en - ja - kunde vara mellan tre- å fyrahundra personer här då skulle jag tro på de här bruke. Jag minns när jag gick i skolan så var de en för-ti-femti stycken som gick på samma gång.

- Fanns det något allmänt badhus här?

- Nää, de var de inte. De va väl en dusch dom hade nere i smejan här, sen dom börja mä länkaskysmide här montera dom ju in ett badkar å en dusch här så vi fick ju duscha å bada för vart skift om vi ville då. Å dä gjorde vi ju i allmänhet då. Men annars förut fanns ju inte nå, ja sommartid var de ju te hoppa i sjön förstås, då fanns de ju badställen.

- Hur var det i hemmen med motsvarande saker?

- Ja, de va - kunde ju vara olika dä förstås. Om de inte var så många barn så kunde dä ju vara lätt utfört förstås, men var de mycke barn å inte fruntimmerna va mä å sköta allt som skulle skötas riktigt, då var de ju hemskt förstås, de va ju säkert.

- Kvinnorna fick slita hårt?

- Ja, dom hade betydligt mycke värre dom. Först å främst skulle dom sköta barnungarna då som var små, å sen skulle dom sköta lagårn, korna, mjölka å städa i fejsen å så fanns inga korkmattor på golvena heller då hemma, utan då fick dom - då hade dom trægolv som skulle skuras, vattenskuras mä såpa. Å de va ju hemst arbete. Å så mathållningen, skiftgång å elände där, dä va nog ett hundgöra de. Ja tror dom hade sämre än kära, de hade dom.

- Syntes det på dom att dom blev utslitna också?

- Jo, många som blev dä. Jag minns här i kåken i Ebenherkapellet som står här efter vägen, var en, kallas änkerbyggning förut. De bodde änker där, gamla änker som blev - ja, när dom blev änker fick dom flytta dit till ett rum. Å dom där gamla änkerna minns jag dom såg ut en del, krokig å söndervärkt på alla vis en del då. En del var ju rätt bra bibehållna, de var ju olika hur kraftig dom var å förstås.

- Hur klarade sej dom här änkor?

- Ja, jag vet inte, men dom måste ha haft dä väldigt knepert, de förstår man ju. Dom hade väl en liten pension utav bolage förutom den här pension då, innan den här allmänna folkpension kom till vet jag inte hur dom hade dä. De gör jag inte.

- Nere i Moviken fick dom ju arbeta i kolugnarna?

- Ja, jag har hört talas om dä.

- Det fanns inget arbete som dom hellre kunde utföra?

- Näe, inte annat än tillfälliga arbeten på jordbruken på slätter å skörd å så där, då var de ju fruntimmer me, de minns jag sen jag va mä som pojke på jordbruke. Då var

de ju mycke fruntimmer mä på slåttern, räfsa å va mä på skörden å tog opp säd å så där. Då va ju vanligt att dom va mä då. De va mest änker som va mä på dä, de va dä. Som inte var så gammal förstås, dom skulle ju vara fullt arbetsförd, om dom skulle vara mä. Å de va friska takter i de där gummerna, de minns jag. Ja, de var de.

- Man hör mycket talas om de här änkor förr i tiden. Fanns det så många, var det vanligt att karlarna dog tidigare?

- Jaa, de såg så ut, här åtminstone. De var mycke änker här, de var inte så många gubber som vart överbliven, skulle jag föll säja. De bodde väl en åtta-tie änker i den här byggningen, hade varsitt rum då. Å så bodde föll nån i nåt annat rum på bruket å skulle jag tro. Då ser så ut som om dom skulle bli - ja, många gubbar minns jag dog i lunginflammation på den tiden. Dom blev väl förkyld i smedjan. Jag har hört talas om att de va flera stycken som fick lunginflammation, drack kallvatten å blev förkyld. Kunde väl bli infektion på annat sätt å, för all del.

- Var folk mer sjuka förr än nu?

- Ja nog tror jag väl dä. Jag tycker jag minnas dä att de var alltid nån som var sjuk förut. Men de kan hänga samman med att de var mera folk å då, förstås ... Jag minns de var flera yngre som var sjuk å dog, som var i samma ålder som mej. Lungsot var de mycke folk som gick åt i, dä var dä.

- Jag skulle vilja fråga vad ni sysslade med på den lilla fritid som fanns, både från det Ni började arbeta i elva-årsåldern som barn och längre fram när Ni blev vuxen?

- Ja, i skolåldern var de ju mest lekar å så. På vintern var dä te åka skider, om man hade några. Även om man hade var dom ju väldigt dålig, men alltid gick de väl te ta sej fram på dom. Å på höstarna då kunde de hända att de va skridskois nån gång så att man kunde åka skirdskor ett tag. Dä tyckte vi va väldigt roligt förstås. Då hade man ju bara såna där träskridskor, dom kalla dom, träplatta mä en järnbit under, som man åkte på då. För de va inge vidare grejer att åka på, men roligt var dä. Sen på sommartid, då hade vi ju väldigt roligt, för då sprang vi ju mycke i skogen förstås, å de va ju hemst rolit. Lekte indianer då förstås - å så fiska, meta - vi gick efter sjöstränderna å meta. Dä va ju livet. När man blev lite äldre då å börja på hitta i skogen ordentligt å kunde ta sej fram efter bäckar å meta både laxöring å sånt, då va ju dä huvveintresset förstås, sommartid. Å på vintern då man höll på bli kring fjorton-femtonårsåldern då - jag va mä i barnlogen som dom sa under nåt år. Å sen gick jag mä i godtemplarlogen, jag var bara - jag vet inte, om jag var en sexton-sjutton år, gick mä i den. Å där hade vi ju mycke roligt efter mötena på den tiden. Vi hade lekar å andra trevligheter mä förresten. Å så var jag mä i godtemplarlogen till jag var väl en tjugefem år, tror jag. Nää, jag var nog inte mer än tjegetvå år. Då gick jag ur ett tag, men jag gick in igen vid tjugefem - eller tjugesex kanske de var. Å sen har jag vare mä i godtemplarlogen. På den tiden var de godtemplarloge ... då var de möten kanske en fem sex gånger på åre. Så de har gått utför mä den föreningen å, liksom de flesta andra.

- Hur gick det till när Ni skulle komma med i godtemplarlogen?

Var det bara att anmäla att det fanns intresse, eller skulle man bli invald av någon?

- Ja, dom hade ju vissa ceremonier på den tiden. Man fick anmäla sej som först då, så blev man inröstad på möte efteråt då. Dom fick rösta alla logemedlemmar om de va nån som hade nå emot att man gick in i logen. Å sen då på möte när man skulle bli intagen då, fick man ställa sej i ett rum. Man fick inte vara me i rätta mötessalen på en gång, utan man fick vara i ett annat rum då tills dom kom å hämta en. Jag tror vi var en åtta-tie stycken när jag gick in, som gick in på samma gång, så vi var en lång rad. Å så fick man höra på va alla logetjänstemän hade, å läsa för oss då, å så fick vi avge ett löfte då att vi skulle vara helnykter om vi skulle vara mä. Å de gjorde vi naturligtvis, å de löfte har jag då hålle å sen dess. De var som sagt var trevligt, de blev ett väldigt bra kamratskap inom den där föreningen.

- Hade föreningen svårigheter att kämpa med här i Strömbackaområdet?

- Ja, de ä klart att - innan jag kom med, då hade dom ju svårigheter innan dom fick en lokal. Dom hade väl skrapa ihop lite pengar så att dom tänkte bygga en lokal då. Men då skulle kommun bygga skola här, den där skolan som står här efter vägen här. Annars var de meningen att godtemplarna skulle ha den tomten å bygga på. Men då fick dom överta den å godtemplarna fick överta den här gamla skolan som lokalen är nu. Dom hade ju den då fast den var dålig länge då, kallt om vintrarna å dom hade kaminer å elda i. Men så blev de ju så att dom skulle bygga en ny lokal - dä ä inte så länge sen, på sextitale - de var väl meningen att de skulle vara flera föreningar mä å

gå mä å bygga men dom blev ju - dom kom inte sams, så dom fick bygga själv. Dom fick ju bidrag utav kommun å av bo-lage då, för annars har de inte gått. Men då blev en lokal till slut. Fast han står int nå kan man säga, de är sällan de är nån nere där. Fackföreningen har nåt möte där iblann å kan väl hända att de ä nån annan förening iblann, men annars så står han mest tom. De ä ju synd, en fin lokal.

- Ni som var med i logen, hade ni konflikter med dom som inte var organiserade?

- Nja, konflikter - visserligen har vi väl skilda åsikter men i fråga om nykterhet å sprit, men konflikter kan man väl inte säga att de var. Då var de väl inte, va jag kan komma ihåg. Kanhända då va värre förr, innan jag kom mä, de ä möjligt, men annars har de gått väldigt bra, då har dä.

- Har Ni haft något uppdrag inom logen själv?

- Ja jag har vare sekreterare nu i många år å logestudieledare å - förresten, jag har väl haft andra förtroendeuppdrag å kan man säga.

- Tidigare hade väl logen en ganska omfattande festverksamhet, om får säga så?

- Ja, vi hade - jag minns i början jag var mä, då hade dom alltid basarer till julhelgerna å förresten påsk kunde de hända att dom hade basarer å. Då va nånting som man tog emot mä glädje, längta efter, när de skulle bli basar, då var vi väldigt gla, för då visste man att de skulle bli nåt trevligt. Då var de mycke folk. Å stimmit å varmt va de i den där lokalen, mycke folk då, trångt förfärligt. Vi hade ju mycke stånd uppbyggda efter väggarna då. De

blev inte stor yta på golvet te vara på inte, väldigt trångt.

- Hade Ni utomhusfester ibland också?

- Jaadå, vi hade utomhusfester på sommarn då nere i hagen här hade vi en dansbana å festplats. De är ju nerrivet nu alltihop, men de var ju lika roligt på dom där festerna. Då va inte så trångt då ä.

- Ordnade ni sådana här gökottor man kallar det?

- Jaadå, vi hade såna å. Å dä va ju trevligt värre. Vi hade kaffekokare mä då å vetbrö så gjorde vi opp eld å koka kaffe å drack kaffe då. Så hade vi väl nån som spela å sjöng mä oss å så där å dä va musik å då. Men de ä länge-sen nu de va nå sånt. Börjar bli för gamla allihop som är mä, de ä ingen som kan anordna nånting sånt där nu för tiden...

- Slog ni ihop med dom andra logerna från Frisbo eller Moviken?

- Då hände ibland att vi hade nån sammankomst i lag, men dä kan hända att de va mera före innan jag va mä, men de har hänt några gånger sen jag börja å. Men de ä ytterst få gånger.

- Den här barnalogen Ni talade om tidigare, var det också inom IOGT?

- Ja, just ja, de hörde IOGT till, de flesta medlemmarna som gick in i IOGT rekryteras ifrån barnlogen.

- Vad hade den för verksamhet?

- Jaa, dä va i stort sett samma, fast de va ju - man skulle avhålla sej från - ja - mycke som räknas som - de va nästan kan man säga en religiös organisation från början, hela IOGT, fast de har lättat betydligt på de principerna.

I alla fall man skulle inte få svära heller, om man var mä i barnlogen, å inte röka å snusa förstås.

- Ordna det festligheter för barnen också?

- Jaadå, festligheterna vi haft har vi haft betydligt längre fram, men festligheterna som vi anordna för - inom grundlogen. Då är väl kanske bara en fyra-fem år sen vi hade sista barnfesten. Då va ju alla barn inbjuden på hela bruke, inte bara dom som var organiserade inte.

- Mellan vilka åldrar fick man vara med i barnlogen?

- Ja ifrån en sju-åttaårsåldern å till fjorton-femton.

Man fick ju vara mä längre om man ville å, men i allmänhet gick man ju över till grundlogen när man blev en fjorton-femton år.

- Anser Ni att IOGT har gjort mycket för befolkningen här, för att hålla den samman och för att ... ?

- Ja, förut var dä nog ganska betydelsefullt, de där föreningarna gjorde, dä tror jag säkert, men nu sen den här föreningsdöden har komme då är de nog bra lite som kan göras. Jag vet inte va de skulle vara för förening som skulle kunna gå.

- Har Ni varit medlem i någon annan förening häruppe?

- Ja, jag har vare mä i socialdemokratiska arbetarkommun bra länge. Från början var jag mä i en kommunistisk klubb som vi hade här, men den gick omkull redan i början på trettitalet. Sen har jag vare mä i socialdemokratiska arbetarkommun här. Dä har jag. Men den är - har inte sitt säte här på bruket, utan den är framme i Iggesund, hela Bjuråker mä kan en säja.

- Det lär ju finnas en del religiösa föreningar här också?

- Ja, har finnes - jag vet inte - den här pingstvänsför-

samlingen kanske lever än fast dom är få medlemmar, jag vet inte jag hur de är. Men då va väldigt livligt på den fronten ett tag å, då minns jag å. Å missionsförbunde har ju haft sammanslutningar å kanske nån mer, jag vet int säkert hur de var längre tillbaks. Å en del andra föreningar har väl funnes här också, idrottsförening hade vi ett tag, vi hade ju fotboll här ett tag minns jag. Från början var jag mä å, fast då va ingen förening då när vi börja sparka boll, vi höll till på stallgården oppe där ... sparka boll å stog i en port å hade mål där i en port. Då var de hårda tag ibland. Ja, då var de verkligen. Man var så stel om mornarna när man skulle stiga opp, man orka nästan inte stiga opp.

- Till vardags här på bruket annars - hur var umgänget och sammanhållningen mellan befolkningen?

- Jo då va betydligt intimare kan man säja än de ä nu, för då liksom inte ä samma sammanhållning nu heller, då ä de inte. Förut kunde vi gå i lag hela - gå ihopa mä ungdom å vara i lag å ha roligt. Men nu går inte då som de ser ut. Å likaså ser de ut som när man blir äldre, å de är väl naturligt kanske att man inte blir så umgängsam som när man är ung. De ser ut som man skulle bli lite mer - jag vet inte va jag ska kalla då - man blir mera likgiltig för allting. Bryr sej inte så mycke om å umgås mä folk som när man var yngre.

- Då, tidigare - hade ni mycket kontakt med byarna som låg runt omkring och gick dit och dansade och så där på lördag-söndag?

- Inte mycke, men de hände väl. För då mesta var de fäll då att bybefolkningen kom hit på dans, men då hände väl

nån gång dom hade så kallade bjudningsbaler då å fester som man kunde - hände ju ibland att man for på nå såna, men inte var de så mycke. Då var väl mest här dom samlas. Då va centrum inom hela område.

- Hur långt ifrån kom dom hit då?

- Ja om vi säger till midsommar, då kom dom ju från flera socknar, Bärsjö å Hassela å Delsbo å Norrbo å Ljusdal å jag vet inte, dä kom nog nå enstaka ändå längre ifrån å. Men mycke folk samlas de här på misommarna från alla de där socknarna. Då var dä liv på misommarn här, å bråk å fylla. Då var dä.

- Ni har ju hållit kvar gamla traditioner här, med midsommarstången och balen?

- Dä har vare tradition ända till nu. Dä var väl sista åre - i år var de ingen dans här - men i fjol var de sista dansen på logen här. Så de ä nånting som ä slut dä å nu.

- Var det dans i flera dagar här lite tidigare?

- Jaa, tre kvällar bruka de alltid vara dans på misommarn. De var de dä. Å de kunde hända att de kunde bli nån slåtterbal på sommarn å, när dom dansa på logen. Jag minns särskilt de var en par gånger de hände de å.

- Det var när slåttern var över då?

- Jaa.

- Hur ordnade man med förplägnad, till exempel till en sådan slåtterfest? Gick ni ihop för att skaffa kaffe då, eller stod bolaget för det?

- Nää, dä var inte nå förplägnad nå annat än de va väl nån som hade nån kaffeservering å skötte den å tog förtjänsten på den, annars var de ingenting då som jag minns. Men de kanhända de va annorlunda förr, de har jag inte hört nån-

ting om inte. Men jag minns dom tala om på slåttern förut så kunde befolkningen här gå på - dom hade spannmålsutskänkning uppe i magasine uppe efter vägen här - då kunde dom gå dit å få en - på misommrarna - kunde dom gå dit å få nån kaka brö å rå sill. Å så var de nå öl dom kunde få. Jag minns inte dä där jag, men jag har hört dom som har tala om dä, de finns nog andra som kanske kan minnas de bättre än jag.

- Det låg längre tillbaka det där. Här dagarna då?

- Jaa, de är de. Anger så hända då att man inte visste av

- Var det någon annan högtid som firades lika ståtligt som midsommar här?

- Ja, jul var väl lika viktigt, lika roligt då vi var ung, dä var de ju. De var ju te göra de bästa utav de resurser som fanns då förstås, de va ju - julgran skulle de ju vara, dä minns ja då ända sen jag var liten, vi hade julgran. Å annars var'e nå nya kläder å nån julklapp kunde vi få fast dä va i enklaste lage dä, aldrig nå leksaker eller sånt, utan de var kläder dä. Å så kunde dä bli nå - lutfisk iden. till exempel, de var ju förstås nånting som var obligatoriskt till jul. Men annars kommer jag inte ihåg nå särskilt - jo, risgrynsgröt, de var nog sällan man fick risgrynsgröt annars än till jul då.

- Ni hade ju julotta här i Strömbacka? Räckte väl i bro

- Jaa, i kapelle här. Första julottan jag var mä på, minns jag disponenten som var här då, Bovallius, höll julottan då. Annars var de fäll prästen nere i Bjuråker som kom dit å hade julotta. De där tyckte vi var väldigt högtidligt då, förstås. För de var ju ljus efter alla väggar då. Nya kläder hade vi då på julen, å hade nånting å

- bräcka i, så dä va roligt.
- Firade ni i Ert barndomshem födelsedagar och namnsdagar till exempel?
- Nej, dä förekom inte just nånting ä, kunde väl hända nån gång när dom fyllde femti år å så där, men aldrig då man fyllde ä. Nää. Då skulle de vara nån inom familjen som gav nånting nån gång, men jag kommer inte ihåg ... Nä de är senare tiders påfund dä.
- Man lade inte ens märke till dom här dagarna då?
- Näddå. Många gånger så hände dä att man inte visste av att man var ett år äldre.
- Jag tänkte komma tillbaka en liten stund till det här om föreningar Ni talade om. Fackförening har Ni väl varit organiserad i också?
- Ja, de har jag vare mä sen jag var väl kanske en arton nitton år när jag gick mä i fackföreningen. Då var dä sågverks, som de hette då. Skogsarbetarna var jag ju organiserad i, Sågverksförbunde då. Nu är de ju ett särskilt förbund för skogsarbetare, å där har jag vare mä hela tiden.
- Har det varit några konflikter här med arbetsledningen?
- Inte sen jag börja å jobba har de vare nå strejk ä, dä har de inte. Men jag minns som lillpojck, de var innan jag var organiserad, då var de - de var på tjuge-tjugeet de nånting - då var de strejk här å den räckte väl i bra många månar skulle jag tro. Annars har de inte vare nån strejk eller så, men de ä klart, de har vare andra smärre konflikter förstås. Men inte nå allvarligare inte.
- Har det varit bra förhållanden, tycker Ni, mellan dom anställda och arbetsgivarna här vid bolaget?
- Jaa - de ä inte nåt å säja, jag har väl inte nå å jäm-

föra mä - dä har nog vare lite olika förstås de från fall till fall. De ä klart att man har vare missnöjd många gånger när de har vare frågan om betalningar å ackord å så där, men de har ju vare avtal på dä så de har ju inte vare nånting å hängt opp sej på, utan de har väl i allmänhet - fått de som vare möjligt. Men de har väl vare andra saker kanske ibland som har vare värre. Om man till exempel har villa haft reparera i nån lägnhet så där har de väl vare svårt många gånger, de vet jag har hänt.

- När började bolaget reparera lägenheterna över huvud taget? Jag menar sätta in så dom fick vatten och badrum och så vidare?

- Ja, de va väl på - var de nån gång i början på femtitalet dom börja mä å drog in vatten å slask - jag skulle tro de va i början på femtitalet, jag minns inte vilket år dom börja. Femtifem då lät dom bygga den här gården, å då va dä klart mä vattenledning, de var bara å dra in - så de va i början på femtitalet som vatten å avlopp blev indraget i alla lägenheter här.

- Det är väldigt sent ändå, när man tänker på hur folk har bott i städerna en lång tid.

- Ja visst är de dä.

- Hur stora lägenheter hade folk i allmänhet?

- Ja de va väl inte mer än ett rum å kök de i allmänhet. De kunde väl vara nån som hade två rum å kök kanske, men de flesta hade nog bara - köke var ju en skrubb å så där, i de gamla kasernerna som stog efter gatan då, sen blev de ombyggning förstås. Så dä var nog inte nå vidare dä.

- Kommer Ni ihåg från Era farföräldrars hem där Ni växte upp hur det var möblerat, vad det fanns för olika möbler

i lägenheten?

- Ja, de va ett bord minns jag, ett runt bord mitt på golvet å nå stolar, köksstolar, ikring. Å så en soffa å en säng som dom hade uppbäddad på dagarna mä ett överkast över som katta låg på. Å sen var de inte nå - en kommod, en tvättkommod minns jag, så hade vi en skänk å ett skåp som nådde från golv till tak efter en vägg. Dom hade köksattiraljer i. Å så en järnspis - å - jag kan inte komma inåg någe annat.

- Var det ett rum och kök ni hade då?

- Jaa - nä, när vi bodde här på bruke, då hade vi bara ett rum å en liten skrubbe kan man säja, var väl kanske en tre meter långt å två meter bred den där skrubben.

- Var var det ni bodde då?

- Dä var nere där vid dammen, den där röa längan som står på vänster hand här längs dammen, den där vita kasern där.

- Ni har inga namn på husen, dom där stora kasernerna, så ni kan skilja dom från varandra?

- Nää - jo dom hade väl - en kalla dom för nybyggningen, dä minns jag, Fyrkanten å Stenkasern - den där stora vita nere vi dammen, eller gula. Men de andra kåkarna var de inga särskilda namn på inte, dä var de inte.

- Var det stor omsättning på arbetskraften här i Strömbacka, så att folk flyttade och kom väldigt ofta?

- Näej, inte mycke, sen jag börja å minnas åtminstone. Nä, de var nog väldigt stabilt här ända te de börja på bli arbetslöshet. Då börja de ju på flytta ut en hel del på trettitalet så där, de var fäll nära utav de ungre som gav sej iväg. Å så sen nu på senare tid är de ju många som har gett sej iväg. Men förut då var'e ju ganska sta-

bilt å kanppast nån som flytta in nån gång. De var de inte.

- Jag tänkte fråga angående lönerna här vid bruket, om naturaförmåner har ingått i lönerna i någon större utsträckning. Nu hade man ju kofödorna, så då fick man ju mjölk och smör, men ... ?

- Ved hade dom visst - jag vet inte, hade vissa kubik fritt å ville man ha mer fick man betala, men jag minns inte hur mycke. Å så kunde man få ta liggved nere vid sågen där. Jag minns på somrarna när vi gick å sköt mycke liggved på en kärra hem te vedboden å högg opp. Då fick vi ju ta gratis. Men annars kommer jag inte ihåg nå andra naturaförmåner inte. Då gör jag inte. Ja på senare tid här så får man ju - har man fått hugge ved själv i skogen gratis. Men dom skulle dom ha blecka ut den först, skogvaktarn. Å jag har hugge ve i år å, från bolagsskogen, så jag har veeldning här. Annars är de inte många kvar som har veeldning, de är olja mest nu.

- Det skulle vara roligt att höra om Ni kunde komma ihåg vad ni brukade äta för mat när Ni bodde hemma hos farföräldrarna som vanligast?

- Ja dä va gröt å välling, pannkaka, potatis, fläsk. Å nå grönsaker de var de visst inte nå annat än nå kålrötter å morötter nån gång å nå spenat å sallat var inte vanligt då, å tomater hade dom väl inte sett då på den tiden ä. Sill å strömming förstås, dä var ju standard dä.

- När det var lite högtidligt, vad åt ni då för någonting?

- Jaa, dä var - te jul var'e ju lutfisk å gröt, de var nog inte nå annat extra - ja, nå fläskaktigt, nå skinka å så där kunde de fäll bli nån gång, men de var ju sällan. Å

annars till påsk var de ju ägg förstås, de kunde dom ju få tag i då å. Men annars - de va sällan vi såg ägg annars.

Å mjölk förstås, å smör. Smör var inte nå mycke utav.

Jag minns när vi var småpojkar, då fick vi bröbitar som vi fick ta i fickerna å gå ute å äta å gnaga på, hårt bröd.

Sparde dom där brödbitarna i fickerna så dom var fulla mä lort å elände.

- Bakade farmor själv bröd?

- Jadå, dom baka mycke själv hemma på den tiden, de va nästan överallt dä. Å de var väldigt hårt brö, dom hade ju hängt i take på en stång, de var hål i kakerna för att kakerna blev trädd på en stång å hängt i take på den där stången. Å de blev väldigt hårt när de blev gammalt. Men då tyckte vi väl om, vi va ju hungrig jämt förstås, så de va ju gott ändå.

- Bryggde hon dricka själv också?

- Inte - kunna inte göra dä hemma för vi hade väl inte utrymme i spisen. Men de va dom som hade större lägenheter å bagarstuger ute på gårdarna å kunna brygga själv, dricka å öl å så där. Men hemma minns jag inte vi gjorde de ä. Men jag har hört talas om att dom har gjort de mycke, de va ju starkt öl dom bryggde på den tiden.

- Var det kvinnornas lott att sköta hela den här kofödan man hade, eller var det just bara djuren?

- Jaa, slätterarbete å sånt där å hemforslingen utav hö å så där, de var - fick ju karlarna sköta mest förstås. Ja, dom var ju mä å räfsa hö å så där, de var dom ju. Likaså om dom hade nån säd nån gång, å skörde den, då var dom ju mä å tog opp säden.

- Så det var inte alltid man hade det?

- Nää, de var ju inte på de här små kofödena just nå mycke.
- Var det komman hade i så fall, eller ...?
- Korn, ja just de ja. Ja havre ibland ...
- Var det så att man var tvungen att leja hjälp till vissa moment när man skötte det här lilla jordbruket eller klarade man allting själv?
- Nej, man fick leja dom som hade hästar, nån arrendator-kolare å så som hade häst å fick plöja då å likaså te köra hem hö ibland å sen slåttermaskinerna kom i gång så fick dom ju köra slåttermaskin å. Annars slog dom ju mest för hand mä en lieorv förut. Men de var te leja en som plöjde å harva till sådden förstås.
- Och tröskningen, fick man den gjord?
- Dom hade många som hade sån här handverk som gick å dra mä vev, men annars så fick dom köra hemma å trüska på bo-lages trösömaskin på logen. De minns jag dom gjorde mycke. De var en del som hade såna här små trösöverk hemma å drog själv å trüska. Då var hårt arbete dä å. Jag minns jag va mä å drog ett smötrösöverk här jag å flera gånger.
- När Ni var liten, hörde Ni dom gamla ofta prata om skromt och sådana där saker?
- Joodå, dä har jag hört talas om flera gånger, dom har sitt spöken. Dä har jag, men jag kan inte komma ihåg nå särskilt nu. Men annars var de vanligt de att folk såg spöken. Ja, man var ju nästan rädd ibland när man hörde dom gamla satt å tala om sånt där mörka höstkällar å man våga nästan inte gå ut sen.
- Var man mer mörkrädd då, tror Ni?
- Jaa, de tror jag bestämt. Jag var aldrig mörkrädd inte,

men jag vet dom som var väldigt mörkrädd. en kuslig natt

- Dom äldre alltså? ords jag ändå.

- Jaadå, dom var gammal en del. Trodde blint på dom där spöken å andar å tomtar å troll. Jag minns far tala om en gång han va mä ut å jaga en höstkväll, en sväger te han. Dom hade vare ute å kom te en fäbodvall en höstkväll å dom skulle övernatta i den där fäbodvallen. Då var på hösten så fäbodjänterna hade flytta därifrån. Å genom den där vallen rann en bäck å där var'e en sån här gammal linskäkta dom kalla't. Han var morbror till meg den där då, som var mä far å jaga. Han var ut på kvällen han då innan han gick å la sej å gick ner å titta på den där linskäkten där. Då tala han om att han såg en som satt om rep på axeln på vattenhjule. Han tala om dä för far när han komma in, å han villa int ligga kvar där över natta. Dom gick därifrån. Han såg en tomte som satte rep om axeln påstog han. Far såg en aldrig han men han tala om de där.

- Så dom var rädda för dom här små tomtarna också? bruke

- Ja, de var en del som inte tyckte de va nå vidare å se sånt där. Men de va en hel del som inte brydde sj i heller.

- När ni låg ute i skogskojorna, pratade ni inte mycket om sånt där då i ensamheten? n inte mjölkade som dom skulle?

- Joodå, de hände de å, men då va man inte rädd, vi var gammalare då. Jag vet jag va mä å gick härifrån bruke en söndakväll ja, vi högg oppe i Längsjö här högg kastve å bodde i en gammal timmerköja som dom kalla för Längsjö-Mattes. Å den där kojans var stor å stygg, mörkt lite fönster på ena gaveln. Ja gick opp dit ensam en söndakväll jag för jag ville va där på måndamorrön å börja tidigt å jobba. Då var jag ensam den där söndasnatten, alldeles

ensammen. Å mörka hösten å regna. De va en kuslig natt om minns jag, men so gjorde jag ändå.

- Har Ni hört talas om att det skulle ha funnits några kloka gubbar här i trakten som man kunde söka upp för olika ändamål och få hjälp?

- Ja inte här precis på bruke vet jag, men i bygden ikring här har de ju funnes. Jag har hört talas om en som dom kalla för Lund-Joke å Sjöbo-Margit. Sjöbo-Margit var väl från Ljusdal, å Lund-Joke var väl från Forsa tror jag. Jag har hört talas om dom mycke, men jag har aldrig sett dom så jag känner dom inte. Men annars var dom ju ryktbar för sin klokskap.

- Vad kunde dom göra för någonting då?

- Ja, jag vet sannerligen inte va allt dom gjorde, men dom bota ju mycke folk har jag hört talas om. Dom kunde stå blo, som dom sa. I olycksfall var ju dä bra förstås, om de va nån som högg sej djupt å de va frågan om förblödning. Jag tror jag har hört talas om nån härifrån bruke som kunde dä å, stå blo åtminstone, men hur dä gick till, de vet jag inte.

- Det hände väl att djuren sprang bort också, korna alltså, över natten, eller att dom inte mjölkade som dom skulle?

Har Ni hört talas om det, att man kunde söka hjälp för sånt?

- Joo, nog har jag hört talas om dä allti, att dom sprang bort å vi fick gå å leta upp dom, dä minns jag väl, för de va många gånger som dom sprang bort så vi fick gå i skogen flera timmar å leta då, på höstkvällarna, när svampen kom i gång riktigt. Dom var väldigt glada på svamp korna. Å då va dom alldeles toki, kunde gå miltals bara för den där svampen. Å då komma dom inte hem på kvällar-

na å dom kunna dom ju bli förstörd dom kunde inte - om dom fick för mycke mjölk kunde dom få fel förstås, om inte dom blev mjölka i tid. De va väldigt besvärlit me dä. Ja de hände att kor blev borta flera dagar innan man fick tag i dom å. Jaadå.

- Klarade dom av det utan att bli mjölkade?

- Jaa, jag vet inte ja hur de blev. Vi hade aldrig nån som var borta flera dagar inte, men jag var mä å leta dom som var borta flera dagar. Å jag vet inte hur dä gick mä dä, om dom blev sjuka efteråt eller hur dä blev.

- Hade man skällor på alla kor?

- Nej, inte alla. Dom hade i allmänhet på en enda ko.

- Kände man igen den, så man hörde att där kommer mina kor?

- Ja, just, de va olika ljud på skällerna. Å då fruntimmerna bruka locka upp dom, då svara korna å bruka komma då. Så de var väl på samma gång en särskild stämning mä de där när korna gick på skogen å - dä ä borta sånt nu. Men de va naturligtvis väldigt besvär å hålla stängsel runt ikring alla äger.

- Skulle man göra det själv?

- Jaa, man måste stänga kring den jord man hade förstås.

- Tycker Ni det är en vemodig stämning här uppe i Strömbacka nu då det är så lugnt och stilla?

- Javisst, man saknar de gamla ändå. De var ju mycke mera liv å rörelse då. Så de är ett samhälle på avskrivning alldeles de. Jag vet inte va de skulle vara som skulle rädda ett sånt här samhälle nu. De vet jag inte.